

בצל המות

בניגוד לחינויות הרבה שישננה ברור
 זה, וגם בנופו, של ביאליק, ולמרות
 קצב החיים החזק שביצירתו בכללותה
 ושבמעילותו האישית והצבורית, כמו
 כן בחיפוש משקע החיות הרעיונות
 המחייבים את החיים שמצאו את בטיים
 בכל עבודתו לבת המרץ והצורות, אף
 בשיחותיו טרדו ובפני רבים, בניגוד
 לכל זה הדליכה לא פעם את מנוחתו
 של ביאליק במשך רוב שנות חייו —
 המחשבה על המות.

התנגה פקו משנה או כצל לוואי
 בהלך־רוח שמה, אישורי ביסוד, פת־
 גלית פבר בשירי הראשונים של
 ביאליק, מימי בחרותו, כמו הביטוי
 „כבר הוכתה כעשב לבתי“ (ב.אל הצ׳
 מור, תרנ״א), ואף אם זו תיחה אולי
 יותר הבעת צער הכלל מאשר הד
 לחייה אישית, תרי אצל ביאליק היו
 החיות הכלליות תמיד או פרי זעזוע
 אישי או גרעין של צער פרטי, שילך
 ויגדל עד פטמים מרכאים.

גם בשנת תרנ״ב ב.אל אילת השחר׳
 הוא כותב: „ולב חלל כלבי יעור עם
 מצעי“. כעבור תשע שנים בשיר „בית
 עולם“ (תרס״א) אנו שוב שומעים אותו
 באמרו: „דומם נעו האלות, דומם שבו
 אלי: / „ראה הסה בצלנו, רקב תחת־
 נה, איש חי“. תחת מותך לרגעים אלף
 מיחות ביום מות אך פעם, דעך פתע,
 נוחת שלום ודום וי“.

גם בשיר „אחרי מותי“, המוקדש
 אטום „לזכר N מורגשת יפה הנעימה
 האישית, אך אם בכל השירים האלה
 המחשבות הנוגות הן כעננים חולפות
 על פני שמים בהירים, הרי מורגשת
 אינו יציבות בעצבות המופיעה בשיר
 ותו אחרי תרס״ח, עצבות שהתחילה
 מתוך משבר נפשי עם שירו „ערבית“
 (תרס״ח) שצינתיו בשעתו, לפני כאר
 בעים שנה, כראשיתו של חשבון נפש
 קשה, המחשבות המדכאות בצורתן
 החדשה מצאו את ביטוין ביתר חזק
 ב.הם מתנערים מעסר“ (תרס״ח) וב
 „לפני ארון הספרים“ (תר״ע), שבהם
 הן כבר מלוות בדיבורים ברורים על
 „המות“ ו„הקבר“, כמו הקטעים „יהי
 מותי דומיה“ ו„אם ארקב בקברי“. השיר
 „לפני ארון הספרים“ אף נגמר בקרי
 את לב שבור: „ענוגי, כוכבי אל, כי
 עצב אני“, באותה שנה, היא שנת
 תר״ע, ברפרו על „והיה כי תמצא
 מגלת לבבי“ הוא גומר את שירו ברמו
 ברור על סוד המות באמרו: „והאיש
 עד יום אחרון לא גואש מרחמים /
 ונפשו החילה, ולבבו התפלל, התפלל
 וימת, באמצע התמלה“.

שנה אחרי זה — בשנת תרע״א —
 ידבר ביאליק שוב על „יום האחרון“
 ועל „קצו“ — בשיר „לא הראני אל־
 היט“, שכמה פרטים בו קרו באמת
 כעבור עשרים שנה ויותר. באותה שנה
 הוא גם חושב על „ויהי מי האיש אשר
 יבוא אחרי“, וכשהוא עושה את חשבון
 נפשו בשיר „מי אני ומה אני“ (גם הוא
 מאותה שנה) הוא כותב: „אסגר עיני
 ואקטא / — דממת עולם תבלעני“.
 שנה זו תיחה בכלל ברוכה בשירים
 הליריים האינטימיים העמוקים ביותר,
 וגם העצובים ביותר, אצל ביאליק, כמו
 הנזכרים לעיל, ונוסף להם — „צנח לו
 זלזל“.

שוב, כעבור חמש שנים (תרע״ו) אנו
 קוראים את וידויו המזעזע „אחד אחד
 ובאין רואת“ ובו הוא מדבר על „נטות
 יומי“, ואחריי באים תוכרונות האישיים
 על אמו ואביו, תשייכים למיטב השירה
 העולמית של בניות, ביחד השיר „אביר
 שראת אור רק שנים פועטות לפני
 טטירתו של המשורר — בכלום בולטת
 ההרגשה הברורה של קרבת המות, בין
 במובן הפסיכו־סומטי, ובין בגמר המע־
 גל של שירת היהוד של ביאליק.

בשנים אלו (תרע״א—תרע״ו) הוא
 בכלל מרבה להאר תמונות זורעה של
 קיסאון ודיכאון נפשי וגופני כמו ב„צנח
 לו זלזל“, ותמונות יאוש ויציאה מן
 החיים כמו ב„למנצח על המחולות“,
 שבו הוא מחלל ומתאר בכל עזת רוח
 היוצר את „פחול המות“ וגומר את
 השיר בשורות האלו: „ובסותת המחול
 ובנהם הזמירות, ינופצו ראשיכם על
 הקירות“.

ואם בתרס״ג היא ביאליק במצב רוח
 של „שמים, בקשו רחמים עלי“ (על
 השחיטת“), רק למשורר הלאום, בשליח
 צבור של פחודי נפש ומדוכאי הרוח,
 הרי כעבור שלושים שנה, אחרי תקופת
 ארוכה שבה לא עזבת אותו המחשבה
 המטרידה על המות, הוא כיחיד, לרגל
 מקרה פרטי, אישי בהחלט, כמו מחלה
 די רגילה בנילו, נסער מאד מסחד
 המות וחושב שוב על „רחמי שמים“,
 אף מרבה לדבר עליהם.

כידוע, עמד ביאליק בשנת תרע״ג
 לנסוע לחוץ־לארץ לשם ניתוח, שכמעט
 אין בו שום סכנה לחיי המנותח, והנה
 במשך כמה שבועות לפני צאתו לגי
 תוה זה שמעו רבים מירידי ומהקרר
 בים לו, כי איש זה, שתקו חבולם באר
 שיתו היה תשוקת חיים עצומה, ושבר
 עים ושבעה מעינות יצירה היו מסכים
 בו, התחיל לדבר עם כל מי שנפגש
 עמו מתוך סחד אימים ורוח נכאים על
 הסכנה המרהפת עליו, הוא מבקש
 ל„התמללי“ עליו, שוב סגר על המשור
 רר הגזול, והאיש הדגול המעגל הצר
 והמדכא של המחשבה על „שמים, בקי
 שו רחמים עלי“.

אך לאסוננו לא ריחמו השמים, לא
 עליו ולא עלינו, המנותח נהבקש לישר
 בת של מעלה והרוח הגדולה עלתה
 לשמיא —